

УДК 338.001.36

Мардус Н.Ю.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу та обліку,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЕКОНОМІЧНОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКІВ НА РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ТОВАРІВ

У статті визначено зовнішні чинники впливу на внутрішній ринок товарів, серед яких вибрано чинники економічного та політичного характеру, сформовано відповідні ключові показники оцінки економічного та політичного характеру. Досліджено динаміку чинників та визначено параметри оцінки їхнього впливу на розвиток внутрішнього ринку товарів на основі комбінації PEST-аналізу, варіаційного, кореляційного, сценарного, індексного та матричного аналізу. Проведено оцінку ризику зміни чинників економічного та політичного характеру та з урахуванням коефіцієнта ризику за чинниками та ступенем їхнього впливу на інтегральний коефіцієнт розвитку внутрішнього ринку з використанням матричного методу, визнано пріоритетність кожного з них. Результати дослідження дали змогу здійснити моніторинг зростання відкритості національної економіки на основі оцінки впливу економічних і політичних чинників на розвиток внутрішнього ринку товарів під час розроблення стратегії забезпечення розвитку внутрішнього ринку.

Ключові слова: чинник, внутрішній ринок, ризик, оцінка, матриця.

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО И ПОЛИТИЧЕСКОГО ФАКТОРОВ НА РАЗВИТИЕ ВНУТРЕННЕГО РЫНКА ТОВАРОВ

Мардус Н.Ю.

В статье определены внешние факторы влияния на внутренний рынок товаров, среди которых выбраны факторы экономического и политического характера, сформированы соответствующие ключевые показатели оценки экономического и политического характера. Исследована динамика факторов и определены параметры оценки их влияния на развитие внутреннего рынка товаров на основе комбинации PEST-анализа, вариационного, корреляционного, сценарного, индексного и матричного анализа. Проведена оценка риска изменения факторов экономического и политического характера. Результаты исследования позволили осуществить мониторинг роста открытости национальной экономики на основе оценки влияния экономических и политических факторов на развитие внутреннего рынка товаров при разработке стратегии обеспечения развития внутреннего рынка.

Ключевые слова: фактор, внутренний рынок, риск, оценка, матрица.

ESTIMATION OF INFLUENCE OF ECONOMIC AND POLITICAL FACTOR ON DEVELOPMENT OF THE INTERNAL MARKET OF GOODS

Mardus N.

The article defines external factors of influence on the domestic market of goods, among which the factors of economic and political nature are selected. Corresponding key indicators of economic and political evaluation are formed. The dynamics of factors was investigated and the parameters of their influence on the development of the domestic commodity market were determined based on the combination of PEST-analysis. An assessment of the risk of changes in economic and political factors has been carried out. The results of the study allowed to monitor the growth of the openness of the national economy based on an assessment of the influence of economic and political factors on the development of the domestic commodity market in developing a strategy for ensuring the development of the domestic market.

Keywords: factor, internal market, risk, estimation, matrix.

Постановка проблеми. На розвиток внутрішнього ринку товарів впливають різноманітні зовнішні чинники, оцінити вплив яких необхідно для прийняття обґрунтованих рішень щодо забезпечення подальшого розвитку внутрішнього ринку. Моніторинг зростання відкритості національної економіки на основі оцінки впливу зовнішніх чинників на розвиток внутрішнього ринку товарів дасть змогу визначити стратегічні позиції національних товаровиробників та розробити концепцію стратегічного забезпечення розвитку внутріш-

нього ринку товарів з урахуванням ступеня відкритості національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження процесів, що виникають на внутрішньому ринку товарів, розглядали такі вчені, як: В. Бодров, А. Герасименко, О. Міняйло, В.О. Точилін, Т.О. Осташко, О.В. Пустовойт [1], А. Кредисов, І. Сіваченко, Ю. Пахомов, О. Паценко, Ю.М. Уманців, М.В. Катран [2], В.Д. Лагунін [3] та ін. Проте в сучасних умовах переходу до постіндустріальної економіки в рамках групи

чинників, що мають вплив на розвиток внутрішнього ринку товарів, слід урахувати економічні та політичні.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка впливу на внутрішній ринок товарів чинників економічного та політичного характеру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш розповсюдженим методом оцінки зовнішніх чинників є STEEP-аналіз (в іноземних джерелах часто використовується абревіатура «PEST-аналіз»), згідно з яким зовнішні чинники розглядаються у розрізі чотирьох основних сегментів, якими є соціальні, технологічні, економічні та політичні. За кожним сегментом необхідно визначити перелік чинників, які здатні чинити вплив на розвиток внутрішнього ринку товарів. У рамках даного дослідження пропонується здійснити оцінку впливу економічних та політичних чинників на внутрішній ринок товарів.

Для вивчення впливу чинників на розвиток внутрішнього ринку можна скористатися комбінацією STEEP-аналізу, варіаційного, кореляційного, сценарного, індексного та матричного аналізу, а також аналізу ризикованості.

Перелік економічних чинників, що впливають на розвиток внутрішнього ринку товарів та ключових показників, наведено в табл. 1.

Як видно з табл. 1, до економічних чинників запропоновано відносити зайнятість населення, купівельну спроможність населення, внутрішнє виробництво, інвестиційну активність, екологізацію економіки, енергетичну незалежність.

Перелік політичних чинників, що впливають на розвиток внутрішнього ринку товарів та ключових показників, наведено в табл. 2.

Як видно з табл. 2, до політичних чинників запропоновано відносити голосування та підзвітність, політичну стабільність і відсутність насильства/тероризму, ефективність роботи уряду, якість регулювання, верховенство права, боротьбу з корупцією. За наведеними ключовими показниками, що відповідають зовнішнім чинникам, зібрано статистичні дані за досліджуваний

період (2008–2017 рр.). При цьому ступінь та характер впливу чинників на розвиток внутрішнього ринку товарів пропонується визначати із застосуванням індексного методу, варіаційного та кореляційного аналізу. Так, за показниками оцінки чинників було визначено основну тенденцію змін (за допомогою середнього темпу зростання), варіабельність або нестабільність ситуації (за допомогою коефіцієнта варіації) та ступінь впливу на розвиток внутрішнього ринку (за допомогою коефіцієнта кореляції).

Індексний метод дає змогу визначити основні тенденції, притаманні показникам. Якщо середній темп зростання за показником, що має позитивне змістовне навантаження, перевищує 1, то йдеться про поліпшення ситуації; якщо дорівнює 1, – то про незмінність ситуації, а в іншому разі – про її погіршення. Якщо середній темп зростання за показником, що має негативне змістовне навантаження, перевищує 1, то йдеться про погіршення ситуації, якщо дорівнює 1, – то про незмінність ситуації, а в іншому разі – про її поліпшення.

Варіаційний аналіз застосовується для оцінки стабільності чи непередбачуваності ситуації і передбачає розрахунок коефіцієнта варіації. Коефіцієнт варіації можна інтерпретувати за шкалою: до 0,1 – слабка варіабельність (незначні коливання), від 0,1 до 0,25 – помірна варіабельність (помітні коливання), вище за 0,25 – висока варіабельність (суттєві коливання).

Кореляція (від лат. *correlatio* – відповідність) – статистична залежність між величинами, яка не має, взагалі кажучи, строго функціонального характеру. Кореляційна залежність виникає тоді, коли одна з величин залежить не тільки від заданої другої, а й від деяких випадкових чинників; або коли серед умов, від яких залежать обидві величини, є загальні для них обох.

Кореляційний зв'язок може мати різну ступінь – від повної незалежності до функціональної залежності. Ступінь кореляції вимірюється різними показниками зв'язку. Одним із таких показників є коефіцієнт кореляції.

Таблиця 1. Економічні чинники впливу на внутрішній ринок товарів та відповідні ключові показники їх оцінки

Економічний чинник	Ключовий показник оцінки
Зайнятість населення	Коефіцієнт зайнятості населення
Купівельна спроможність населення	Індекс реальних доходів населення
Внутрішнє виробництво	Випуск товарів і послуг у ринкових цінах
Інвестиційна активність	Індекс капітальних інвестицій
Екологізація економіки	Витрати на охорону навколишнього середовища
Енергетична незалежність	Енергоємність ВВП

Джерело: складено автором

Таблиця 2. Політичні чинники впливу на внутрішній ринок товарів та відповідні ключові показники

Політичний чинник	Ключовий показник
Голосування та підзвітність	Індикатор Voice and Accountability за WGI
Політична стабільність і відсутність насильства/тероризму	Індикатор Political Stability and Absence of Violence за WGI
Ефективність роботи уряду	Індикатор Government Effectiveness за WGI
Якість регулювання	Індикатор Regulatory Quality за WGI
Верховенство права	Індикатор Rule of Law за WGI
Боротьба з корупцією	Індикатор Control of Corruption за WGI

Джерело: складено автором

Найчастіше для інтерпретації коефіцієнта кореляції, що характеризує вплив чинника на розвиток внутрішнього ринку, використовується шкала Чеддока, згідно з якою коефіцієнт кореляції, що є меншим за 0,3, визначає слабкий вплив, від 0,3 до 0,5 – помірний вплив. Починаючи з 0,5 вплив вважається помітним, із 0,7 – сильним, а з 0,9 – дуже сильним. З огляду на це, запропоновано як політичні чинники взяти ті, що використовуються для розрахунку Світових показників управління (The Worldwide Governance Indicators). Інші чинники характеризувалися домінуванням тенденції до поліпшення. При цьому за чинниками інноваційної активності та технологічного рівня виробництва варіабельність перебувала на помірному рівні, а вплив на інтегральний коефіцієнт розвитку внутрішнього ринку був слабким та сильним відповідно. За іншими чинниками спостерігалися висока варіабельність та помірний вплив на інтегральний коефіцієнт розвитку внутрішнього ринку товарів.

Динаміку ключових показників за економічними чинниками наведено в табл. 3. При цьому показниками, що мають позитивне змістовне навантаження, є всі показники, крім енергоємності ВВП.

Як видно з даних табл. 3, коефіцієнт зайнятості населення впродовж досліджуваного періоду мав схильність до коливань. У цілому за 2008–2017 рр. коефіцієнт зайнятості населення знизився на 0,3%, що свідчить про незначне погіршення у сфері зайнятості населення. Щодо індексу реальних доходів населення, то вони мали хвилеподібну динаміку. Водночас за 2008–2017 рр. величина цього показника знизилася на 7,5%, що дає змогу говорити про погіршення у сфері купівельної спроможності населення. Випуск товарів і послуг у ринкових цінах характеризувався зростанням, яке у цілому за період становило 4 050,4 млрд. грн. Таке

збільшення значення ключового показника свідчить про поліпшення за чинником внутрішнього виробництва товарів. Індекс капітальних інвестицій свідчить, що за більшістю років досліджуваного періоду спостерігалось зниження капітальних інвестицій. Водночас останні два роки характеризувалися їх досить динамічним зростанням. За 2008–2017 рр. індекс капітальних інвестицій зріс на 24,7%, що свідчить про поліпшення за чинником інвестиційної активності.

Підвищення уваги до екологічних аспектів функціонування економіки призвело до зростання витрат на охорону навколишнього середовища, які за досліджуваний період зросли на 12,03 млрд. грн. Це свідчить про поліпшення у сфері екологізації економіки. Щодо енергоємності ВВП, то вона зменшилася за досліджуваний період, але зниження було вкрай незначним і становило 0,051 т н.е./тис. міжнародних доларів. Зниження даного ключового показника свідчить про поліпшення у сфері енергетичної незалежності країни. Параметри оцінки впливу економічних чинників наведено в табл. 4.

Як видно з даних табл. 4, погіршення є основною тенденцією за чинниками зайнятості населення та купівельної спроможності населення. Водночас якщо зайнятість характеризувалася слабкою варіабельністю, то купівельна спроможність населення – помірною. Вплив на інтегральний коефіцієнт розвитку внутрішнього ринку зазначених чинників є помірним та сильним відповідно. За іншими чинниками домінували тенденції до поліпшення. Водночас за чинником енергетичної незалежності варіабельність була слабкою, за чинником інвестиційної активності – помірною, а за іншими двома чинниками – високою. Щодо сили впливу, то слабким є вплив на інтегральний коефіцієнт розвитку внутрішнього ринку товарів екологізації

Таблиця 3 . Динаміка ключових показників за економічними чинниками

Ключові показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Коефіцієнт зайнятості населення, %	56,4	55,8	58,4	59,1	59,6	60,2	56,6	56,7	56,3	56,1
Індекс реальних доходів населення, %	107,6	90,0	117,1	108,0	113,9	106,1	88,5	77,7	100,8	100,1
Випуск товарів і послуг у ринкових цінах, млрд. грн.	2276,8	2137,8	2507,4	3045,2	3234,2	3260,5	3558,2	4488,4	5420,4	6327,2
Індекс капітальних інвестицій, %	97,4	58,5	99,4	114,2	108,3	92,1	75,9	98,3	118,0	122,1
Витрати на охорону навколишнього середовища, млрд. грн.	8,44	8,03	10,37	12,04	13,92	14,34	13,97	16,92	19,10	20,47
Енергоємність ВВП, т н.е./тис. міжнародних доларів	0,332	0,332	0,368	0,334	0,322	0,305	0,298	0,282	0,280	0,281

Джерело: складено на основі [4–6]

Таблиця 4 . Параметри оцінки впливу економічних чинників

Чинник	Середній темп зростання	Основна тенденція	Коефіцієнт варіації	Варіабельність	Коефіцієнт кореляції	Ступінь впливу
Зайнятість населення	0,999	погіршення	0,028	слабка	0,488	помірний
Купівельна спроможність населення	0,992	погіршення	0,122	помірна	0,881	сильний
Внутрішнє виробництво	1,120	покращення	0,381	висока	0,502	помітний
Інвестиційна активність	1,025	покращення	0,198	помірна	0,375	помірний
Екологізація економіки	1,103	покращення	0,306	висока	0,165	слабкий
Енергетична незалежність	0,982	покращення	0,093	слабка	0,374	помірний

Джерело: розраховано автором

економіки, помірним – інвестиційної активності та енергетичної незалежності, помітним – внутрішнього виробництва. Динаміку ключових показників за політичними чинниками наведено в табл. 5. При цьому всі показники мають позитивне змістовне навантаження.

Як видно з даних табл. 5, індикатор Voice and Accountability за WGI за 2008–2017 рр. зменшився з 50 до 46 балів, що свідчить про погіршення за чинником голосування і підзвітності. Індикатор Political Stability and Absence of Violence за WGI надзвичайно знизився – з 46 до 7 балів, що свідчить про значне погіршення за чинником політичної стабільності і відсутності насилля/тероризму. Індикатор Government Effectiveness за WGI за досліджуваний період збільшився з 27 до 31 балів, що свідчить про підвищення ефективності роботи уряду. Індикатор Regulatory Quality за WGI за 2008–2017 рр. збільшився з 33 до 35 балів, що є свідченням незначного поліпшення якості регулювання. Індикатор Rule of Law за WGI за досліджуваний період зменшився з 27 до 24 балів, що свідчить про погіршення за чинником верховенства права. Індикатор Control of Corruption за WGI за досліджуваний період лишився незмінним, що говорить про відсутність змін за чинником боротьби з корупцією. Параметри оцінки впливу політичних факторів наведено в табл. 6.

Як видно з даних табл. 6, погіршення спостерігається за чинниками голосування та підзвітності, політичної стабільності та верховенства права. Вплив цих чинників на інтегральний коефіцієнт розвитку внутрішнього ринку товарів є слабким, помітним та помірним відповідно. При цьому за чинниками голосування та підзвітності і верховенства права

варіабельність є слабкою, а за чинником політичної стабільності – високою. За чинником боротьби з корупцією значення не змінилося, але спостерігається помірна варіабельність значень ключового показника. Вплив даного чинника на розвиток внутрішнього ринку є сильним. За чинником ефективності роботи уряду та якості регулювання домінують тенденції до поліпшення. За першим із цих чинників варіабельність ключового показника є помірною, а за іншим – слабкою. Вплив указаних чинників на інтегральний коефіцієнт розвитку внутрішнього ринку є помірним та слабким відповідно. З урахуванням варіабельності чинників із використанням надбудови Microsoft Excel «Пошук рішень», яка ґрунтується на використанні методу найменших квадратів, було визначено зміну ключових показників за оптимістичним та песимістичним сценаріями. На основі цих даних було визначено коефіцієнт ризику зміни чинників. З урахуванням коефіцієнта ризику за чинниками та ступенем їхнього впливу на інтегральний коефіцієнт розвитку внутрішнього ринку з використанням матричного методу визначається пріоритетність кожного з них під час розроблення стратегії забезпечення розвитку внутрішнього ринку. Оцінку ризику зміни економічних чинників наведено в табл. 7.

Серед економічних чинників середнім ризиком вирізняються внутрішнє виробництво та екологізація економіки. Інші чинники характеризуються високим ризиком. Оцінку ризику зміни політичних чинників наведено в табл. 8.

Всі політичні чинники характеризуються високим рівнем ризику.

Таблиця 5. Динаміка ключових показників за політичними чинниками

Ключові показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індикатор Voice and Accountability за WGI, бали	50	50	45	45	40	38	43	44	47	46
Індикатор Political Stability and Absence of Violence за WGI, бали	46	34	45	44	42	21	6	5	6	7
Індикатор Government Effectiveness за WGI, бали	27	22	24	21	32	31	40	35	32	31
Індикатор Regulatory Quality за WGI, бали	33	32	34	30	30	30	29	30	36	35
Індикатор Rule of Law за WGI, бали	27	27	25	24	26	24	23	22	24	24
Індикатор Control of Corruption за WGI, бали	20	16	16	16	13	11	15	15	20	20

Джерело: складено на основі [4–7]

Таблиця 6. Параметри оцінки впливу політичних чинників

Чинник	Середній темп зростання	Основна тенденція	Коефіцієнт варіації	Варіабельність	Коефіцієнт кореляції	Ступінь впливу
Голосування та підзвітність	0,991	погіршення	0,086	слабка	0,057	слабкий
Політична стабільність і відсутність насильства / тероризму	0,811	погіршення	0,717	висока	0,559	помітний
Ефективність роботи уряду	1,015	покращення	0,203	помірна	0,430	помірний
Якість регулювання	1,007	покращення	0,077	слабка	0,297	слабкий
Верховенство права	0,987	погіршення	0,067	слабка	0,435	помірний
Боротьба з корупцією	1,000	незмінність	0,188	помірна	0,748	сильний

Джерело: розраховано автором

Таблиця 7. Оцінка ризику зміни економічних чинників

Чинник	Сценарії		Відхилення від фактичного значення		Коефіцієнт ризику	Інтерпретація коефіцієнта ризику
	песимістичний	оптимістичний	за песимістичним сценарієм	за оптимістичним сценарієм		
Зайнятість населення	53,85	58,29	2,25	2,19	1,030	високий ризик
Купівельна спроможність населення	82,17	116,43	17,93	16,33	1,098	високий ризик
Внутрішнє виробництво	3268,93	10907,35	3058,27	4580,15	0,668	середній ризик
Інвестиційна активність	90,15	160,26	31,95	38,16	0,837	високий ризик
Екологізація економіки	12,81	32,36	7,66	11,89	0,644	середній ризик
Енергетична незалежність	0,31	0,24	-0,03	-0,04	0,751	високий ризик

Джерело: розраховано автором

Таблиця 8. Оцінка ризику зміни політичних чинників

Чинник	Сценарії		Відхилення від фактичного значення		Коефіцієнт ризику	Інтерпретація коефіцієнта ризику
	песимістичний	оптимістичний	за песимістичним сценарієм	за оптимістичним сценарієм		
Голосування та підзвітність	40	51	6	5	1,166	високий ризик
Політична стабільність і відсутність насильства / тероризму	0	11	7	4	1,606	високий ризик
Ефективність роботи уряду	22	41	9	10	0,899	високий ризик
Якість регулювання	31	39	4	4	0,887	високий
Верховенство права	21	26	3	2	1,323	високий
Боротьба з корупцією	15	25	5	5	1,000	високий

Джерело: розраховано автором

Висновки з проведеного дослідження. Встановлено, що серед економічних чинників до першого сектору відноситься екологізація економіки, до другого – зайнятість населення, енергетична незалежність, інвестиційна активність, до третього – вну-

трішнє виробництво. Серед політичних чинників до другого сектору відносяться чинники голосування та підзвітність, ефективність роботи уряду, а також якість регулювання. Інші політичні чинники відносяться до третього сектору.

1. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / В.О. Точилін, Т.О. Осташко, О.В. Пустовойт та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. В.О. Точиліна; Ін-т екон. та прогноз. НАН України. К., 2009. 640 с.

2. Уманців Ю.М., Катран М.В. Розвиток внутрішнього ринку споживчих товарів в Україні. Бізнес Інформ. 2017. № 8. С. 271–275.

3. Внутрішній ринок і торгівля України: структурно-інституціональна трансформація: монографія / В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, А.Г. Герасименко та ін.; за ред. В.Д. Лагутіна. Київ: КНТЕУ, 2015. 432 с.

4. Doing Business оцінка бізнес регулювання. Набори ретроспективних даних и данные о трендах. URL: <http://russian.doingbusiness.org/custom-query>.

5. Економічна статистика. Економічна діяльність. Внутрішня торгівля / Розділ статистичної інформації Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/spr.htm.

6. Багатогалузева статистична інформація. Регіональна статистика / Розділ статистичної інформації Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sestr.htm.

7. The Worldwide Governance Indicators, 2018 Update, Sept 21, 2018. URL: www.govindicators.org.

E-mail: Nat_ua@ukr.net